

Heili Veetamm

# **Montessori pedagoogika rühmaruumis**

Sissejuhatav käsiraamat lasteaiaõpetajale

2019

Toimetanud Elle Vatsar ja Nele Otto-Luts  
Kujundanud Alar Kitsik

Esikaane foto: [www.pixabay.com](http://www.pixabay.com)

Autoriõigus: OÜ Atlex ja Heili Veetamm, 2019

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik  
paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ette nähtud vastutuse.

Kirjastus Atlex  
Kivi 23, 51009 Tartu  
Tel 734 9099  
Faks 734 8915  
[atlex@atlex.ee](mailto:atlex@atlex.ee)  
[www.atlex.ee](http://www.atlex.ee)

ISBN 978-9949-492-92-3

# SISUKORD

Eessõna .....	4
Montessori hariduse lühike ajalooline taust .....	7
Lapse arenguetapid Montessori pedagoogikas.....	10
Arenguetappide jaotus.....	11
Tundlikkusperioodid lapse arengus.....	13
Tundlikkusperioodide avaldumine vanuseti .....	14
Tundlikkusperioodide eiramisest põhjustatud kõrvalekalded...	18
Montessori õpikeskkond .....	19
Normaliseerumine .....	25
Montessori pedagoogika valdkonnad.....	26
Igapäevaelu vahendid .....	27
Motoorikat arendavad harjutused .....	29
Enese eest hoolitsemise harjutused .....	38
Keskkonna eest hoolitsemise harjutused .....	40
Klassiruumioskused.....	42
Meeltevahendid .....	45
Emakeelevahendid .....	59
Matemaatikavahendid .....	74
Kultuurivahendid .....	84
Õpetaja Montessori rühmaruumis.....	101
Montessori pedagoogika vahendite kasutamine lasteaias.....	104
Lõppsõna .....	133
Lisalugemist .....	133
Kasutatud allikad.....	134
Viited.....	136
Fotod .....	136

# EESSÕNA

Tänapäevased üldharidusasutused seisavad silmitsi koguka ülesandega, kuidas serveerida kõigile ühtmoodi hästi mingit hulka informatsiooni korraga, piiratud aja jooksul, riikliku õppekava alusel. Kui vaatleksime hetkeks infot vaimutoiduna ning üldharidust andvat asutust toitlustusettevõtteks, näeksime, et kõik söövad iga päev peakoka loodud menüü järgi ühtesid ja samasid roogasid. Kui anda neile aga võimalus valida, mida ja kus süüa, võib pilt kujuneda märksa mitmekesisemaks – nagu elu ise. Pakutava valikul saab kaalukeeleks igaühe hetkevajadus, kas teadlik või ebateadlik otsus. Selle otsuse määrab suuresti see, kui tühi on kõht ja kui pungil rahakott, kas valikut piirab toidutalumatus või -allergia, kas on soov valmistada eine ise või üksnes süüa kodus, kas süüa üksinda või seltsis, kas valida kiirtoit või nautida kauem küpsenud rooga.

Kui vaadelda meie haridussüsteemi „restorane” ehk lasteaedasad ja koole, ei ole suuremat vahet, millisesse restorani astuda. Menüü kipub olema sama, kuid maitseerinevused tulenevad koka meisterlikkusest. Kõik saavad väikeste mõõndustega süüa ühtmoodi. Koostatud menüü dikteerib ka toidu koguse ning söömise kiiruse ja sageduse. Kõigil tuleb oma eripärast hoolimata toituda ühtmoodi. Kes saab sellega kõige paremini hakkama, järgides kõiki reegleid, pälvib kiituse ning tõenäoliselt ka lisaportsjoni. Toiduga pirtsutajad meelitatakse ära mitmesuguste karistuste ja preemiatega. Iseäranis tugeva toidutalumatus korral tehakse menüüs siiski erandeid ning hariduses nimetame seda individuaalõppeks.

Ülalkirjeldatu on taotluslikult veidi üle pakutud, tegelikult proovib nii lasteaed kui kool pakkuda lastele tihedat ja sisukat tegevust. Samal ajal kipub praegune haridussüsteem oma võimaluste piires olema paratamatult ühtlustav. Õpilased on sunnitud lähtuma õppe- ja ajakavast ehk tulebki süüa just siis ja just seda, mis on ette nähtud, et saada kas kiitev või laitev tagasiside.

Kui arendada edasi toitlustusettevõtte näidet, püüab Montessori haridus pakkuda pigem Rootsi lauda kui päevapraadi. Peakokk on tutvustanud menüüd ning seda, kus road asuvad, kuidas neid süüa ja kuidas hoida ruumis korda. Järgneb iseseisev avastusretk pakutava maitseküllases maailmas. Pole tavatu, et liigutakse ühe roa juurest teise juurde, maitstes siit ja sealt. Juhtub sedagi, kui üks pakutavast sobib parasjagu nii, et seda võikski nautima jääda, unustades ümbritseva ja keskendudes ainiti sellele (Montessori metoodikas normaliseerumise algus). Peakoka ülesanne on jälgida klientide eelistusi, proovida juhatada nad sobiva roa juurde, märgata, millal on aeg tuua välja uusi, veelgi peenemaid roogi, millal kohendada menüüd ning kuidas hoiduda söömisel liialt segamast. Mõistagi ei ole tarvis menüüd lõhki paisutada. Peakokk teab oma klientide üldiseid soove, sest teda aitavad teadmised nende eakohastest vajadustest.

Montessori hariduses eristatakse selgemalt nelja vanuserühma, mil lapse teatud soovid ja vajadused eredamalt välja joonistuvad. Montessori pedagoogika jagab arengu järgmistesse etappidesse: 0–6 aastat (alarühmad 0–3 ja 3–6 aastat), 6–12 aastat (alarühmad 6–9 ja 9–12 aastat), 12–18 aastat (alarühmad 12–15 ja 15–18 aastat) ning 18–24 aastat. Selle teadmise valguses luuakse lastele korrastatud keskkond, millel on sisemine struktuur, kuid mis jätab piisavalt individuaalset vabadust. Vabadus Montessori keskkonnas tähendab vabadust teha õigeid asju. Nii nagu on erinevad lapse arenguvajadused, erinevad üksteisest ka eri vanuseastmete tarvis loodud keskkonnad. Montessori rühma- ja klassiruumis õpivad tihti koos eelmainitud vanuserühmade lapsed ehk kasutusel on liitrühmad ja -klassid. Selle raamatu keskmes on lasteaiaaegne laps vanuses kolm kuni seitse eluaastat ning talle sobiva keskkonna loomine.

Käesolev raamat tutvustab Montessori rühma eripärasid ja struktuuri, näidates samal ajal, et see ei ole vananenud ega seksti moodi liikumine, vaid meetod, mis tõestab end igas maailmajaos asuvates tuhandetes Montessori lasteaedades ja koolides üha uuesti. Ehkki meetodi algusaegadest on möödunud üle saja aasta, ei ole laste va-

jadused muutunud, sest inimese füsioloogia ja arengu seaduspärasused ei ole muutunud. Maria Montessori pidas oma viljaka elu jooksul sadu pedagoogikaloenguid ning neid hinnatakse tema kõige eredamateks ja kaasakiskuvamateks esitusteks. Paraku ei ole kogu seda infot salvestatud ega kokku kogutud, seega jäävad paljud tema ideed senini meie haardeulatusest välja. See külluslik materjal aga, mis on Montessori meetodit puudutavate raamatukaante vahele koondatud ja mille Maria Montessori ise raamatutena välja andis, pakub teadlastele siiani ainest uuteks uuringuteks. Nii mõnegi Montessori meetodi ja tänapäevaste arengupsühholoogiliste uuringute kokkupuutepunktiga saab lähemalt tutvuda A. S. Lillardi raamatus „Montessori: The Science Behind the Genius”.

Usun, et lugeja tunneb siinses raamatus ära tavalasteaiast tuttavaid vaatekohti, millel on Montessori metoodikaga omajagu ühist, ning saab ühtlasi teadlikuks, et mõnigi meile nüüdseks tavapäraseks saanud alushariduse põhimõte ja vahendki on alguse saanud just Maria Montessori töö viljadest. Ehk avaneb lugedes ka rohkem Montessori rühmaruumi üks ning sinna sisse piiludes mõistame paremini, miks on paljud õpetajad selle meetodi sobivaks tunnistanud ning miks paljud lapsevanemad oma lapsele seesugust rühmaruumi otsivad.

Lisaks püüab raamat näidata, kuidas Montessori õppevahendid on abiks paljude alushariduse eesmärkide täitmisel, ning innustavad enekõike alushariduse õpetajaid oma rühmaruumis mängu- ja õppevahendeid selle pilguga analüüsima.

# MONTESSORI HARIDUSE LÜHIKE AJALOOLINE TAUST



Maria Montessorit (1870–1952) kirjeldavad tema elu käsitlevad tekstid justkui oma ajast ees oleva natuurina. Isa meelehärmiks ei soovinud ta noores eas saada õpetajaks, mis oli tole ajastu naisele ainus karjäärivõimalus, vaid esmalt suure matemaatikahuvilisena inseneriks ning seejärel hoopis arstiks. Ehkki Itaalias ei olnud tol ajal mitte ühtegi naisarsti ning ühiskond, perekond, ülikooli vastuvõtukomisjon ja meessoost kaasõpilased sellele risti vastu seisisid, jõudis Maria Montessori oma sihikindluses siiski meditsiinidoktori diplomini ning töötas valitud alal edukalt ka erapraksises, teenides elatist kui iseseisev naine.

Pärast õpinguid suundus ta tööle vaimupuudega laste haiglasse, kus olukorda jälgides jõudis arusaamale, et neid lapsi on võimalik õigete vahenditega aidata. Toetudes prantsuse arstide Édouard Séguini ja Jean-Marc-Gaspard Itard' uuringutele, kujunesid doktor Montessoril vaimupuudega lastega töötades pikapeale välja tema hilisema meetodi olulisemad põhimõtted. Ülikool andis Maria Montessorile kaasa

teadusliku vaate ja meetodid ning seetõttu lähtus ta lapsi vaadeldes ja järeldusi tehes teaduslikust, mitte filosoofilisest aspektist. Kaks aastat väldanud töö erivajadustega lastega päädis sellega, et Montessori lubas lapsed riigiüksamitele koos tavalastest eakaaslastega. Juhtus nii, et nad saavutasid suurepäraseid tulemusi, mis pani hämmeldunud doktor Montessori mõtlema põhjusele, miks tavalapsed olid oma võimetega nii väheseks võimelised.

Sellele küsimusele sai ta asuda vastuseid otsima alles aastaid hiljem, kui ühes Rooma vaestekvartalis sooviti avada lastehoid. Ettepanek lastehoidu juhtida tehti Maria Montessorile, kes oli avalikkuses silma jäänud paljude pedagoogikaloengutega. Bürokratilisel põhjustel ei olnud võimalik ruumi sisustada tavapärase koolilaudadega ning see andis doktor Montessorile võimaluse tellida mööbliesemed ja õppevahendid oma tõekspidamist mööda. Nii avati 1907. aastal esimene Montessori lastemaja (it *Casa dei Bambini*) esimest korda lastesuuruses ja kaalult kerge mööbli, vabalt ringiliikumist soodustava ruumi-asetuse, lahtiste riulite ning laste arengu iseärasusi arvestavate töövahenditega. Maria Montessori mõjukad sõbrad ostsid lastele kallid nukunurgavahendid ning neile näidati ka ette, kuidas nendega mängida. Üllatuslikult jäid need lastest tolmu koguma – palju huvitavam oli kasutada kõiki teisi riulitel ootavaid põnevaid õppevahendeid.

Maria Montessori oli oma erialase töö ja uuringutega hõivatud, nii tuli tal leida lastemaja õpetaja tööd tegema abiline. Selleks valiti naine, kellel polnud ei pedagoogilist haridust ega kogemust. Maria Montessori arvates ei oleks tavaõpetaja olnud suuteline tema meetodi õigeks rakendamiseks ümber häälestuma. Lastemaja õpetajale näidati ette, kuidas materjale kasutada, ülejäänud avastused sündisid töö käigus.

Lastemajast sai eriline edulugu, millest kirjutas ajakirjandus üle maailma. Montessori meetodi praktilisus, töötavus ja korratavus uutes avatavates lasteaedades tõestas, et tegu oli läbimõeldud ja teadusliku meetodiga, mitte pelgalt ideede ja filosoofiaga, mis tõi kaasa tohutu populaarsuse. Meetodist innustusid ning selle levikule aitasid kaasa



muuhulgas Thomas Edison, Alexander Graham Bell, Jean Piaget, Sigmund Freud, Rabindranath Tagore, Lev Tolstoi tütar, Itaalia kuninganna Margherita ja Ameerika presidendi Woodrow Wilsoni tütar Margaret Wilson. Lastemaja uudistavaid külalisi muudkui tuli ning Maria Montessoril oli tegemist, et jõuda kõikidele kutsutud esinemistele ja õpetajakoolitusprogrammidele kõikjal maailmas. Tihedas reisi- ja koolitusgraafikus leidis ta siiski aega, et pühenduda meetodi täiendamisele. Lisandus söimeealiste (vanus 0–3 aastat) ja algklasside kooliastme programm (vanus 6–12 aastat) ning hiljem osaliselt 12–18-aastaste programm.

Teise maailmasõja puhkemisel sai Maria Montessorile selgeks, et tema ideed ei sobi kuidagi kokku toleaeegse Itaalia liidri Beneditto Mussolini omadega, ning tal tuli riigist emigreeruda. Montessori asus koos pojaga elama Hispaaniasse, seejärel Indiasse ning hiljem Hollandisse. Ta suri Hollandis 82-aastaselt, olles olnud elu lõpuni aktiivne.

Maria Montessori esitati kolm korda Nobeli rahupreemia kandidaadiks. Ta oli Prantsuse Aulegioni medali ja Hollandi Orange-Nassau ordeni omanik ning Amsterdami ülikooli audoktor. Montessori eluajal peeti üheksa rahvusvahelist Montessori kongressi ja korraldati tema enda osalusel 29 rahvusvahelist Montessori õpetajakoolituse programmi.

Praeguseks tegutseb maailmas umbes 10 000 akrediteeritud Montessori kooli ja rohkelt Montessori õpetajakoolitust andvaid organisatsioone. Montessori meetodi järgi tegutsevates koolides on õppinud paljude teiste seas Google'i asutajad Sergey Brin ja Larry Page, Amazoni asutaja Jeffrey Bezos, kirjanikud Helen Keller ja Gabriel García Márquez, näitleja Alan Rickman, prints Harry ja prints William ning laulja Sean Combs.

# LAPSE ARENGUETAPID MONTESSORI PEDAGOOGIKAS

Maria Montessori tõi oma pika ja viljaka karjääri jooksul pedagoogikasse uusi mõisteid ja praktikas hästi kasutatavaid juhiseid. See, kuidas need kõnetasid ja kõnetavad veel praegugi inimesi igal kontinendil, märgib, kui universaalsed need avastused olid. Doktor Montessori rõhutas, et tema meetod ei sündinud mitte oletustest ja ideedest, vaid järeldustest, milleni ta jõudis lapsi vaadeldes. Lapsed suunasid teda nägema aspekte, mis aitasid reformida tolleaegseid laialt levinud arusaamu lastest ja lapsepõlvest. Seni olid tema kaasaegsed näinud lapse arengut kui lihtsat suuremaks kasvamise protsessi, lapsi aga kui väikesed versioonid täiskasvanust, kelle ülesanne oli kohaneda suurte maailmaga. Maria Montessori tõi arengupsühholoogiasse uue arusaama lapsest kui veel arenevast, mitteküpsest olendist, kes on pärast sündi kui psühholoogiline embrüo, kelle ülesanne on üles ehitada inimese isiksus, selle psühholoogiline ja intellektuaalne külg.

Kuni Maria Montessori seda praktiseerima asus, ei olnud lasteasutustel tavaks kasutada sobivas suuruses mööblit, rääkimata laste tegelikele vajadustele vastavatest ning nende arenguvajadusi arvestavatest töövahenditest. Maria Montessori pidas aga väga oluliseks, et inimesel, kes teeb tähtsat tööd, oleksid kasutada talle ette nähtud, sobivas suuruses töövahendid. Last nägigi ta inimesena, kes teeb tähtsat tööd täiskasvanuks saamisel. Lapse töö kvaliteet sel teekonnal määrab ühtlasi tuleviku inimkonna kvaliteedi, sest see, milline on lapse võimalus oma potentsiaali lapsepõlves avada, määrab, millised täiskasvanud selles ühiskonnas hiljem elavad. Just sellise maailma-vaatelise muutuse ning põhjapaneva ja metoodilise töö tulemusel hakati 20. sajandit nimetama lapse sajandiks – niivõrd keskmesse oli kerkinud lapse küsimus.

Nii nagu jagab lapse arengu etappidesse nüüdisaegne arengupsühholoogia, nägi ka Maria Montessori, et lapse arengus on teatud kor-

rapärased etapid, mis eristuvad sellele eelnevast ja järgnevast arengujärgust. Lapse arenguetappe ei vaadelnud ta üksnes üksteisele järgnevate ajalõikudena, mil laps kasvab füüsiliselt suuremaks, vaid pigem metamorfoosidena – uute sünnidena. Iga uus sünn toob kaasa eelmise arengujärgu iseloomustavate joonte ja vajaduste kadumise ning uute ilmumise. Nõnda nagu on eristatavad muutused füüsilises kehas, on need eristatavad ka vaimses plaanis.

## ARENQUETAPPIDE JAOTUS

**0–6 aastat.** Vastsünnidinu kuni kolmeaastase lapse organism imab ebateadlikult vastuvõtliku meele (ingl *absorbent mind*) abil keskkonnast infot ning loob selle põhjal potentsiaali, millest saab alus intelligentsuse kujunemisel. **Vastuvõtliku meele** ülesanne on tuua lapse alateadvusesse kõik, millega ta oma keskkonnas kokku puutub. See on kui fotoaparaat, mis pildistab valimatult kõike ja kõiki ilma teadliku pingutuse ja tahteta. Info, mis lapseni niimoodi jõuab, mitte ainult ei salvestu, vaid ka vormib mõistust. Ajal, kui organismi põhiülesanne on indiviidi loomine, ei ole sotsiaalne aspekt arengus esmane. Samuti ei ole täiskasvanul sellel ajajärgul last tema arengus võimalik otseselt aidata. Seda saab teha pigem kaudselt, toetava ja ettevalmistatud keskkonna abil. Äärmiselt oluline on, et selles arengujärgus saaks laps end võimalikult palju liigutada, et seda ei takistaks ebasobiv riietus või jalanõud ning et ümbrus oleks ringiliikumiseks turvaline ja toetav.

Kolme- kuni kuueaastased lapsed eristuvad esimesest etapist peamiselt selle poolest, et nüüd on hakanud tööle lapse mälu. Info, mis on esimese arengujärgu vältel alateadlikult meelte abil salvestunud, on nüüd võimalik teadlike liigutuste (eriti kätt töösse suunates) ja tahte abil hoopis teisel intelligentsuse tasandil pinnale tuua. Laps on õppinud rääkima ja käima, saanud teadlikuks, et tema ümber on ka teised inimesed, ning suudab seetõttu teistega paremini koos olla. Kuuen-

daks eluaastaks hakkavad vahetuma lapse hambad ning tema keha proportsioonid muutuvad kasvades aina enam täiskasvanu sarnaseks (pea ja jäsemed on võrreldes imikueaga ülejäänud kehaga paremas suhtes). Samuti on laps nüüd omandatavast infost teadlik ning tal on ümbritseva üle teatav kontroll.

**6–12 aastat.** See arenguetapp on võrreldes eelmise ja järgnevaga pigem stabiilse ja rahuliku kasvu aeg. Psüühiline ja füüsiline tervis on hea ning lapsel ei tule sellel ajajärgul läbida ülearu suuri arenguhüppeid. Oluliseks muutuvad sotsiaalsed suhted ning õigete võimaluste ilmnemisel omandab laps kergelt terve hulga tsivilisatsiooni ja inimkultuuri puudutavat informatsiooni. Laps on nüüd võimeline teadlikult asju meelde jätma ning õppima. Kolmanda arengujärgu algust tähistab puberteedi saabumine.

**12–18 aastat.** Seda arenguetappi vaadeldakse kui suurte füüsiliste ja mentaalsete muutuste ajastut, nii nagu seda oli esimene arenguetapp vanuses 0–3 eluaastat. Nooruk võib olla seetõttu õrna ja haigustele vastuvõtliku tervisega. Mentaalselt tegeleb ta taas kord uute tähtsate ülesannetega, mis võivad teinekord tuua kaasa vähenenud õpitulemused ja distsiplineerimatuse. Sellises vanuses noor avastab sageli huvi loovtegevuse vastu ning vajab abi enesekindluse turgutamisel, vaadates tihtipeale sissepoole.

Selle vanuse olulisim tundlikkusperiood puudutab sotsiaalset kogemust. Nooruk saab teadlikuks iseendast mitte üksnes kui indiviidist, vaid ka kui inimühiskonna liikmest. Seetõttu soovib ta, et teda koheldaks austuse ja väärikusega, ning ta on väga tundlik igasuguse kriitika suhtes. Montessori ettevalmistatud keskkond tegeleb selles vanuses suuresti sotsiaalse keskkonna struktuuri tutvustamise ja kogemuste pakkumisega, mis valmistaks nooruki ette valutuks astumiseks täiskasvanute maailma. Selle vanuse ettevalmistatud keskkonnaga ei jõudnud Maria Montessori oma eluajal nii põhjalikult tegelda kui 3–6-aastaste või 6–12-aastaste programmiga. Huvilistel tasuks teemat edasi uurida märksõna *Erdkinder* järgi.